

Püsök Sarolta:<sup>1</sup>

## Isten kertésze – a vallástanár személye

### God's Gardener – the Character of the Religion Teacher

This topic is always an actual issue, every generation has to reconsider it. The present study tries to integrate and enumerate the relevant Hungarian Reformed literature referring to the subject.

*The most precious tool/instrument:* In the religious education the relationship between the Holy Spirit, the pupil and the teacher is very significant. The latter acts like an important tool in God's hand, playing a key role when it comes to answering the existential questions of the pupils.

*Two-sided approach:* The religion teacher does not simply provide information through lessons, they encourage the right perception of God and the relationship with Him, thus their personal relationship with Him should be transparent, and loving kindness should describe how they treat children.

*"We are visible... we are being tracked, followed."* This subtitle is a quote referring to the exemplariness of the religion teachers. In an era of paradigm crisis this problem gets even more complex, what kind of patterns and ideals does a Christian school provide? The religion teacher should act like an ideal, an example which is authentic, honest and can admit their own failures.

*The two secrets of a good educationist: self-understanding and self-identity.*

Being a good teacher requires profound self-understanding viewing their past, and conscious self-development in the future, Christian 4 dimensional growth.

*Conclusion.* The attitude of a religion teacher influences the social status of the church and judgment of the whole Christian community through the pupils. Devoted, committed teachers can make their work fruitful if they engage lifelong learning, while they teach they constantly acquire new knowledge and skills.

**Keywords:** the character and identity of religion teacher, credibility, authenticity, self-knowledge, self-understanding, lifelong learning, four-dimensional development (intellectual, physical, spiritual, emotional and social), personal example, ideal, role.

### Előljáró gondolatok

Mikor a tavaszi kertben pitypangot látok, gyakran eszembe jut az a kedves hasonlat, amely a gyermeket ehhez a virághoz méri. „A gyermekeknek gyökerek kellene a növekedéshez, és szárnyak a repüléshez... a pitypang mindkettővel rendelkezik” – olvashatjuk egyik katekétikai könyvecske bevezető soraiban.<sup>2</sup> Az alábbi írás, az egyik kertészről, a katekéta

1. Egyetemi adjunktus, BBTE Református Tanárképző Kar, email: pusoksarolta@gmail.com.

2. HENLEY, Karyn: *Gyermekbarát tanítás*. Association of Christian Schools International Keresztény

személyéről szól. A kérdésfelvetés nem új, mint az alábbiakból is kitűnik, minden felelősen gondolkodó nemzedéket foglalkoztatta, de ez nem ok arra, hogy elcsépelet témaként letehessük. A létkérdéseket időről-időre emlékeztető feladvánnyként kell újragondolni. A számítógép bekapcsoláskor időnként megkérdi, hogy frissítjük-e a programokat, a gép használója választhat az azonnali és későbbi frissítés között, de ha mindig elodázza, és sohasem végzi el ezt az egyébként banális műveletet, akkor a csodagép működése akadozni kezd, vírusvédelme lazul, bekövetkezhet a teljes munkaképtelenség. A szokványos témaválasztást is egyszerűen a kérdés állandó újrafogalmazásának fontossága indokolja. További indok, hogy végre elérkezettnek látszik az idő arra, hogy a személyiségformálás kérdésével többet foglalkozhassunk. Az alábbiakból is kiderül, hogy a vallástanítás rendszerváltást követő újjáélesztésének már kezdeti szakaszában egyértelmű volt a református oktatásügy felelős cselekvői számára, hogy a személyi kérdés prioritás, de a gyakorlatban közben számos égető kérdést kellett megoldani: az iskolák státuszának (hovatartozásának) és a vallástanítás jogi kereteinek tisztázása, iskolahálózat kiépítése alapoktól a felsőoktatással és továbbképző intézményekkel bezárólag, kerettantervek összeállítása, majd az Unió előírásához igazítása, tankönyvek, szemléltető anyagok kidolgozása stb. Korunk nagy kihívásainak egyike a személyiségfejlődés és -fejlesztés igénye. Sok feladatot sikerült már jelesre teljesíteni, amely látványos, hiszen tananyagok, tantervek stb. tárgyasíthatóak, rögzíthetőek is színes kiadványokban, elektronikus formátumokban, de a pedagógus személyiségfejlesztése folyamatos, állandóan új odafigyelést igénylő feladat, amely csak hosszútávon mérhető, a növendékek visszhangjaként, de amelynek fontosságát a kilencvenes évek első magyarul írt, vagy magyarra fordított kiadványai világosan előrevetítették: „*Hiába készülnek segédanyagok, nagyon gyorsan kárba vesznek, ha nem áll mögöttük a hitoktató személyes elkötelezettsége és áldozatkész jelenléte a hittanításban... a hitoktató személyes hozzáállása és pozitív személyisége nem pótolható semmivel sem... abban a „szabad térben”, ahol a hitoktatás ma megvalósul, a legfontosabb tényező a hitoktató személyisége: vonzása vagy riasztó magatartása. A felkészülés során nagyon lényeges kérdésnek kell tekinteni a megfelelő személyiségjegyek megnyilatkozását, azt az adottságot, hogy valaki mennyire képes átadni, sugározni és formálni a tevékenységével.”<sup>3</sup>*

## A legbecsesebb eszköz

A kertész metafora bibliai eredetű, így mesél Pál a saját munkájáról, ő plántált, Apollós öntözött, de Isten adja a növekedést.<sup>4</sup> A katekézisre is igaz, amit a H.K. a Szentlélek

---

Alapítvány, Budapest, 2000, 1.

3. TAMMINEN, Kalevi – VESA, Laukikki – PYSIÄINEN, Markku: *Hogyan tanítsunk hittant? – Vallásdidaktika*. Budapest, Evangélikus sajtóosztály, 2001, 24.

A témaválasztásnál végül, de nem utolsó sorban az is közrejátszott, hogy ez a tanulmány abba lapszámba készült, amelyet annak a szeretett tanártársunknak ajánlunk, aki két évtizede tanítja az erdélyi vallásnárjelölteknek a katekézis régi és új kérdéseit.

4. 1Kor 3,6.

munkája kapcsán oly szépen, tömören fogalmaz meg: *Isten Igéje és Szentlelke által magának örök életre elválasztott sereget gyűjt,*<sup>5</sup> azaz a katekézis igazi alanya maga Isten, a katekéta csupán eszköz, de ilyenként a legbecsesebb, teremtményei közül az egyetlen, akit saját képére formált. Csikesz Sándor, minden idők egyik legkiemelkedőbb magyar nevelője így vall erről: *„A református valláspedagógia igazi eszköze a valláspedagógus, az Isten Lelke által kézbe vett ember”*<sup>6</sup>

Az eszköz mivolt kellő alázatot kölcsönöz a kérdés megközelítéséhez, figyelmeztet arra, hogy ne tartsuk magunkat túl nagyoknak, ugyanakkor emlékeztet arra is, hogy mi-csoda felelősséggel tartozunk Isten iránt, mihelyst felfedezzük magunkban az ő eszközét. Memento ez, ember vigyázz, a tántumaidat nem önmagadért kaptad, hanem a közösség hasznára. A rendszerváltást követően a vallásitanítás újraélesztésével küszködő magyar egyházak közös összefogásának eredményeként született meg az a kötet, amelyben egyik református szerző a fenti biblikus gondolatot és a Karácsony Sándor híres szóhasználatát már előadása címébe is beépítette, hiszen *„Háromszemélyes társas-lélektani viszony”*-ről értekezik<sup>7</sup>. Egyértelmű, hogy a vallásitanítás leglényegesebb mozzanata a Szentlélek műve, hitet csak Ő adhat, de az ember felelősége is óriási, mert a Lélek áramlását vagy elősegíti, vagy megakadályozza. *„...a hitoktatás minden más tanítással szemben három személy közreműködésével folyik. Mármost az a kérdés, hogy milyen szerepe van ennek a három személynek. Paradox módon a két emberi személytől függ az isteni személy szerepe. A Szentlelket bibliai nyelven szólva meg lehet szomorítani, ami azzal jár, hogy visszavonul, nincs ott, nem aktivizálja magát az érdekünkben.”*<sup>8</sup>

Az eszköz mivoltán eltöprengő ember kézenfekvő kérdése, minden nemzedéknek nagy kérdése, hogy milyen legyen a jó vallásitanár? A kérdés nagyon sokrétű választ igényel, és már az elején tisztáznunk kell, hogy nincs mindenhol, mindenkor és mindenkiire alkalmazható prototípus (erre az alábbiakban még kitérünk), de tagadhatatlanul lennie kell valamiféle paradigmának. Minden tanárnak-tanárjelöltnek személyes kérdése az, amit a rendszerváltást követően egyházaink közösségi szinten is megfogalmaztak, boncolgattak. A Magyar Református Egyház 1990-ben megjelent, első ilyen jellegű kiadványa a katekéta személyéről szóló fejezet elején kijelenti: *„Minden további eszmélkedésünket meghatározó módon szögezzük le alaptételünket, úgy is mint a magyar református katekézis megújulásának alaptételét: katekézisünk megújulása személyi kérdés!”*<sup>9</sup>

A vasfüggönytől nyugatra elterülő országokban a vallásitanítást nem tiltották be (az más kérdés, hogy mára az ottani iskolai vallásitanítás a szekularizáció áldozata lett), így

5. Heidelbergi Káté 54. kérdés-felelet.

6. *„Hitből hitbe” – Kateketikai kézikönyv II.*, ADORJÁN József (szerk.), Budapest, Református Zsinati Iroda Sajtóosztálya, 1990. 37.

7. Karácsony Sándor óta nevezzük társaslélektani viszonynak a tanítást.

8. KELEMENNÉ FARKAS Márta: *Háromszemélyes társaslélektani viszony*. In: Evangéliumi nevelés – lélektan és igazságban. A Katolikus, a Református és az Evangélikus egyház közös kiadványa, Bencés Kiadó, Pannonhalma, 1996. 215.

9. *„Hitből hitbe” – Kateketikai kézikönyv II.* 37.

értelemszerűen valamivel korábban lett a szakirodalom egyik központi kérdése a vallástanár személye. A múlt század 70-es, 80-as éveiben több felmérés vizsgálja a vallástanárok személyével kapcsolatos tapasztalatokat és elvárásokat. A kérdésnek szentelt egyik kötetben a vallástanár személyiségének lélektani vetületeit taglaló tanulmányt a szerző a következő gondolatokkal vezeti fel: „Felnöttek osztálytalálkozásán gyakran hallani – személyesen is tapasztalni –, hogy a tanárok fontosabb szerepet játszanak, mint az iskolában tanultak... ez arra mutat, hogy az iskolában a meghatározó erő elsősorban a tanár, és nem a tananyag... különösképpen is érvényes ez a vallástanárra. Ez azzal függ össze, hogy a vallás-tantárgy létkérdésekkel foglalkozik, sokkal inkább, mint a többi tantárgy, amelyeknek az értelme pusztán tárgyilagos megközelítésben kárt vallana.”<sup>10</sup> A tanulók körében végzett felmérések igazolják, de a gyakorló vallástanárok mindennapos tapasztalatai is alátámasztják, hogy a gyerekek a vallásórán tárgyalta nagy életkérdésekben felismerik a saját egzisztenciális, azaz létükből elevenen fakadó kérdéseiket, amelyekre nem általános feleleteket, nem elvont hasonlatokat várnak, hanem a vallástanár személyes meggyőződése által hitelesített, általa is kipróbált, járhatónak minősített utakat remélnék. „Ha pusztán rideg és józan közvetítéssel adja át a hitoktató „az anyagot”, akkor a spirituális komponensnek esélye sincs a megjelenésre és megvalósulásra. Figyelemreméltó ma, hogy a tanuló – a legkisebbitől a legidősebbig – igényli, hogy a hitoktató meghallgató, közösségvállaló és tanácsadó szerepet is betöltsön. Ennek a gyakorlati megvalósulása számos új kérdést vet fel, de alapjaiban mégis a hitoktató személyére vonatkozó vizsgálatainkhoz tartozik.”<sup>11</sup> A vallástanítás tananyaga egyébként a világ egyik legértékesebb tanári kincse, de nagy kérdés, hogy ő maga hogyan viszonyul ehhez, mit lát meg benne, és főként mit tud láttatni általa. A másik embernek, a tanítványnak leginkább abban van szüksége segítségre, hogy a történetet, a tanítás tartalmát kapcsolni tudja a saját életéhez. Iskolapéldája ennek Nátán próféta és Dávid király párbeszéde. A próféta előad egy esetet, amelyet Dávid értelme felfog, királyi énje azonnal megszólal és helyes, tárgyilagos ítéletet hoz, de személyes létében mindaddig érintetlen marad, a történet mondanivalóját közönyösen hallgatja, ameddig a próféta be nem avatkozik, jól megfogalmazott, jókor időzített, „Te vagy az az ember!” mondattal nem kapcsolja a király bűnös énjéhez.<sup>12</sup> A példát természetesen nem szabad félremagyaráznunk, hiszen tartalmában ez a példa csak részfeladatot mutat be, hiszen a vallásórán itt sohasem szabad megállni, a szembesítés helyénvaló,

10. KASSEL, Maria: *Tiefenpsychologische Anmerkungen zur Persönlichkeit des Religionslehrers*. In: *Religionslehrer – Person und Beruf*, Hg. HEIMBROCK, H.G., Göttingen, Vandenhoeck – Ruprecht, 1982. 133., A német eredetiben: „Von Klassentreffen Erwachsener ist oft zu hören – und selbst zu erleben –, daß in den Schulerinnerungen Lehrer eine wichtigere Rolle spielen als das, was in der Schule gelernt worden ist... denn sie zeigen an, dass die prägende Kraft der Schule in erster Linie wohl der Lehrer ist und nicht der gelernte Stoff... In besonderem Maße gilt das wohl für den Religionslehrer. Und das dürfte damit zusammenhängen, daß Fach Religion es mehr als die andern Schulfächer mit existenziellen Fragenstellungen zu tun hat, deren Sinn durch eine bloß sachliche Behandlung wahrscheinlich verfehlt wird.”

11. TAMMINEN, Kalevi – VESA, Lauikka – PYSÄINEN, Markku: *i.m.* 26.

12. 2Sám 12,7.

de nem lehet ennyivel beérni, mert az büntudatkeltés lenne, hanem mindig el kell vezetni a gyermeket a feloldozásig. A feladat néha egészen összetett, hiszen a gyermekek a legváratlanabb pillanatokban állnak elő kérdéseikkel, és elvárják, hogy azok közül tanáruk semmit ne kezeljen tabuként: „A vallásstanárnak megbízható személynek kell lennie, aki a tanulókkal az élet minden kérdéséről beszélget.”<sup>13</sup>

### A kétirányú viszonyulás

Az embertől független valóságok oktatása kapcsán a tanító személye háttérbe szorul, a tanított tartalmak szempontjából érdektelen. A hittartalmak továbbadása egészen más, hiszen nem lehet úgy ösztönözni másokat az Istenhez való helyes viszonyulásra, hogy közben a tanár saját Istenkapcsolata ne legyen számon kérhető. „Annak, aki a vallásos nevelés és tanítás munkáját végzi, elsősorban is saját magát kell az Ige hatalma alá vetnie. Nem valami anyagot ad át, nem valami idegen dolgot hirdet, hanem azt a kegyelmet hirdeti, amelyet saját maga tapasztalt, amelynek fundamentumán az ő élete áll, és ezt csak akkor hirdetheti, ha saját maga már megismerte.”<sup>14</sup> A hitelesség kérdése a tét. Már pályaválasztás rendjén tisztázni kell a személyes Isten-viszonyt, mert a tanítói szolgálatra történő elhívás közege nem valami üres tér, hanem a már meglévő kapcsolat csatornáin keresztül történhet csak az életformáló feladat közlése és igenlése. Márpedig személyes elköteleződés nélkül a vallás-tanítás előbb-utóbb mind a tanárnak, mind a tanulóknak kín, és frusztráló hiábavalóság, sőt ártalmas tévútra tereléssé válhat. A kortárs amerikai teológusnak az a megállapítása, hogy „amikor jó tanárokat keresek, mindig HET-esekre vadászom – olyanokra, akik Hűségesek, Elérhetőek és Taníthatók.” mindenkor érvényes, és találó irányelv.<sup>15</sup> A hűségnek elsősorban Isten iránt, az elérhetőségnek a gyermekek felé, a taníthatóságnak önmaga irányába kell megnyilvánulnia, de az utóbbira még visszatérünk.

Az embernek, aki függőleges irányban kapcsolatba került Istennel, vízszintes irányú kapcsolataiban is leolvashatónak kell lennie az isteni kötődés vetületeinek. Akinek Krisztusért Isten Atyja, annak a többi ember testvére. Imre Lajos Katechétikájában a tanár–gyermek kapcsolatban is erre a testvéri viszonyulásra figyelmeztet, amely mellőz mindenféle tekintélyelvűséget, hatalmi visszaélést. A gyermek egyszerűen azért testvér, mert a nevelő „...lehet, hogy többet tud, de nem csalhatatlan, és nem tökéletes, mert ebben a tudományban, amely elrejtett a bölcsék előtt, de gyakran éppen a gyermekeknek jelentetett meg, ember számára nincs csalhatatlanság és nincs tökéletesség. Ugyanazon tudomány tanulója s gyakran maga

13. ULONSKA, Herbert: *Rollenerwartungen der Schüler an ihre Religionslehrer*. In: *Religionslehrer – Person und Beruf*, Hg. HEIMBRÖCK, H.G. Göttingen, Vandenhoeck – Ruprecht, 1982, 84. A német eredetiben: „Der Religionslehrer soll eine Vertrauensperson sein und mit den Schülern über alle wichtigen Probleme des Lebens sprechen.”

14. IMRE Lajos: *Katechétika*. A Magyar Református Egyház Kiadása. 1942, 298.

15. HENDRICKS, Howard: *Életformáló tanítás – Hét bevált módszer, amely életre kelti a tanítást* (Eredeti: *Teaching to Change Lives*). Budapest, Keresztyén Ismeretterjesztő Alapítvány, 2010. 22.

tanul legtöbbet a gyermekek engedelmes odaadásából az Ige iránt.”<sup>16</sup> Erre a fenntartás nélküli viszonyulásra utal Krisztus, amikor rászól tanítványaira, hogy ne akadályozzák a hozzá igyekvő gyermekeket: „Engedjétek hozzám jönni a gyermekeket és ne tiltsátok el őket; mert ilyeneké az Istennek országa.” (Mk 10,14) Máskor példaként állítja őket: „...ha meg nem tértek és olyanok nem lesztek mint a kis gyermekek, semmiképpen nem mentek be a mennyeknek országába.” (Mt 18,3) A krisztusi figyelmeztetés nyugalomra inti az ügybuzgó felnőttet, aki hajlamos az érdemszerző cselekedetekkel kérkedni, s egy óvatlan pillanatban az iskolát is halálos küzdelmek versenyarénájává aljasítani, miközben nem veszi észre, hogy az igazi iskola lényege maga az örömteli együttlét lenne, a szent ráhangolódás a tudományra, a művészetekre, a világ boldog felfedezésére. Külön ajándék, s ezt a vallástanárnak kell a leginkább tudnia, ha az iskolában a vallásos nevelés is megvalósulhat, amely talmi győzelmek helyett az Istenség harmóniáját hozza. A gyermekek könnyebben elnyerik ezt a spirituális többletet, mert nem kötik folyton feltételekhez, önös elgondolásaikhoz az Istenhez való közeledést, érdemes eltanulni tőlük a teljes ráhagyatkozás, félelemmentes kitarulkozás művészetét. Annál nagyobb a bűne annak a nevelőnek, aki az Istennel kapcsolatos saját félelmeit, lelki görcseit rávetíti a gyermekekre, és káros indulatokat korbácsol fel békés lelkükben, amelyek időleges vagy tartós be- és elzárkózást okozhatnak, és eltorlaszolhatják a Lélek áradásának útját. A gyermekhez testvéri szeretettel, bizalommal és megértéssel közeledő tanár azonban még a kevésbé kedvelt tananyag esetében is építő hatással lehet a gyermekekre. A tanárokról szóló számos visszaemlékezés közül az alábbi egy matematikatanáról szól, akinek sikerült egy híres művész lelkét megérinteni, holott már gyermekként sem a számok, hanem a művészien egybekötött vonalak harmóniája érdekelte. „Egész lényéből sugárzott a matematika és a gyerekek iránti szeretet... Őt hallgatva éltam át azt a csodát, hogy annak ellenére is oda tudtam figyelni rá, hogy nagyjából semmit sem értettem abból. Mert számomra nem is az volt a fontos, amit mondott, hanem az, ahogy mondja. Agyilag elveszettnek éreztem magam az óráin, de érzelmileg nem, mert éreztem, hogy ...egyszerűen jó ember. Van nála irgalom, és akkor is emberszámba veszi, ha kettes vagyok”<sup>17</sup> Simon András grafikus fenti vallomása sem egyszerűen egy akármilyen tanuló és tanár viszonyát tükrözi, hiszen a szövegösszefüggésből kiderül, hogy mindketten istenfélő emberek, így túlzás nélkül állíthatjuk, hogy arról a szeretetről beszél, amely vallástanárok esetében alapkövetelmény. „Ez a szeretet nem valami szentimentális kapcsolat a kettő között. Alapja Isten szeretete, aki egyszerűen Fiában jött el értünk. Nem kegyes ellágyulás, hanem Krisztus megtartó kegyelméről való bizonyosságtétel, tehát a nevelő szeretete a gyermek iránt”<sup>18</sup>

16. IMRE Lajos: i.m. 300.

17. SIMON András: *Egyvonalban Istennel – önéletrajzi riportkönyv*. Budapest, magánkiadás, é.n. 105.

18. IMRE Lajos: i.m. 301.

## „Szem előtt vagyunk... jönnek utánunk”<sup>19</sup>

A fenti mondat tudatosításának fontosságát hangsúlyozza Karácsony Sándor a nevelőről, s annak felelősségéről szóló írásában, amelynek még a legelején kimondja, hogy: „A jó nevelő csupa merő felelősség, és semmi egyéb.”<sup>20</sup> A jó tanárnak tudnia kell tehát, hogy a leghétköznapibb cselekedete is üzenetértékű, sorsfordító lehet a gyermek számára, aki nem elégszik meg azzal, hogy az általa mondottakra figyeljen, de őt magát is állandóan fürkészi.<sup>21</sup> A példatudatos tanári magatartás jól alkalmazható eszköze lehet a határozott, céltudatos keresztyén nevelésnek, erre vonatkozó buzdítások többször is elhangzanak pl. a vallásos nevelés újraindításának éveiben: „Ne úgy menjünk utána a távolodó embereknek, ahogy a kereskedelmi reklám csalogatja a vevőt, vagy a pártpropaganda a szavazót, hanem merjünk olyan átütő erővel, olyan magától értetődően önmagunk (magyar reformátusok) lenni, hogy pusztán a példa nyomán a tanítványaink, sőt a kénytelen-kelletlen tanítványaink is magyar reformátusok akarjanak lenni.”<sup>22</sup> Ugyancsak a rendszerváltás éveire köthető annak a felismerésnek a hangsúlyozása, hogy „paradigmaváltság” korszakában élünk, amely sürgőssé teszi a „paradigmaváltást”.<sup>23</sup> A paradigmaváltás igénye ebben az összefüggésben nyilván a krisztusi példa megvalósítására vonatkozik, arra keres megoldást, hogy itt és most miként lehetne a további tanítványokat gyűjtő tanítványi mivoltot megélni, az alábbi parancsnak eleget tenni: „Legyetek én követőim, atyámfiak, és figyeljétek azokra, akik úgy járnak, amiképpen mi néktek példátokra vagyunk” (Fil 3,17) A kommunista diktatúra éveiben készakarva fosztották meg a magyar ifjúságot a keresztyén példaképektől, s bizony az egészséges személyiségformálásban mindig az elődökre is építkezni kellene, de ha azok nincsenek, vagy agyonhallgatták, elrejtették őket, akkor az eszmények újraformálása időigényes munkát igényel. A paradigmaváltság ma mégsem egyedül térségünket jellemzi, más okokból igaz, de világunk számos más pontját hasonló gondok jellemzik. „A gyerekek nem tökéletes tanárt keresnek, csak őszintét, aki növekszik. Mégis olyan sokuk számára a piederstál üresen marad.”<sup>24</sup> Az előbbi megállapítás először amerikai közegben hangzik el, a szomorú helyzetleírás, az üresen éktelenkedő piederstálók látványa, ezek szerint másokra is vonatkozik. Mások hasonló gondja még nem vigasz, de reménységkeltő a mondat első felébe foglalt alapigazság, hogy a jó példának, a jó nevelőnek nem tökéletesnek, hanem őszintének

19. KARÁCSONY Sándor: *Ocsúdó magyarság – Szokásrendszer és pedagógia*. Budapest, Széphalom könyvműhely (1945). 2002, 94.

20. KARÁCSONY Sándor: i.m. 93.

21. Régi anekdóta ennek szemléltetésére a zsidó pap története, amely szerint egy gyermek naphosszat bámulta, ahogyan a pap javítja, foltozza a háztetőt. Az egyik járókelő már megelégedte, hogy még mindig ott ácsorog a gyermek, ezért rákérdezett, hogy mi abban olyan érdekes, hiszen annyiszor láthatott már hasonlót. A gyermek is beismerte, hogy maga a látnivaló teljesen szokványos, de ő valójában azt a pillanatot lesi, amikor majd ráüt a kalapáccsal a kezére, mert kíváncsi, hogy akkor mit mond, képes lesz-e nem elkáromkodni magát a fájdalom hevében?

22. KELEMENNÉ FARKAS Márta: i.m. 217.

23. „Hitből hitbe” – *Katechetikai kézikönyv II.* 47.

24. HENDRICKS: i.m. 39.

kell lennie. Nemzedékek hosszú sorára hatottak pl. azok a bibliai élettörténetek, amelyekben az ember jó tulajdonságai, felemelő tettei mellett megmutatkozik a bukás, a véték, az elesettség, de mindenek előtt az ebből való felemelkedés, megtérés útja is, lásd: Dávid, Mária Magdolna vagy a Jézust választó vámszedők esetét. Karácsony Sándor szavai nemcsak kortársait, de az útkereső utódokat, a jelenkort is felbátorítják a példatudatos tanári életmód felvállalására függetlenül személyes életeseményeik nyűgeitől. *„Nem pusztán példaadás ez, ismétlem, mert akkor csak tökéletes emberek tudnának nevelni. Ilyenek pedig nincsenek. Nem példa kell ide (bár jó a példa), hanem őszinteség és az odaadás teljessége... Fontos tehát, hogy saját gyengeségünket se el ne titkoljuk, se érénynek át ne játsszuk.”*<sup>25</sup>

A példatudatos életmód kialakítását már a pedagógusképzés alapszintjén el kell kezdeni, nem véletlenül visszatérő kérdése a szakirodalomnak, időről-időre felbukkannak az alábbihoz hasonló emlékeztetők: *„Egy vallásstanár, akár tudatos számára, akár nem, az oktatásba olyan elképzeléseket, magatartásformákat, elvárásokat, és mindenek előtt és felett érzéseket visz be, amelyekre nem a vallásoktatási célok készítetik, hanem a saját neveltetéséből, különösképpen a vallási szocializációjából fakadnak.”*<sup>26</sup> A példaadás tudatosításán túl azt is tudatosítani kell, hogy pontosan miféle példát, értékrendet, viselkedésmódot, és azokat formáló élettörténeti adottságokat hordoz magával a tanár, de ez már önismereti kérdés, amelyről alább tárgyalunk. A személyes életút kapcsán itt csupán azt a mozzanatot emeljük ki, amely minden ember életében hosszútávon ható tényező, azaz az iskolát, a tanári személyiség lenyomatait. Az iskola és az ott tevékenykedő tanár személyisége a jövő tanárnemzedékeinek, és általában a hiteles krisztuskövetőknek kinevelése szempontjából döntő. Felelősséggel kell viszonyulni ehhez a feladathoz, amely egyszerre kihívás és lehetőség. Hitet ugyan nem adhat sem az iskola, sem a tanár, de ahogyan az iskolák újraindításának egyik elkötelezett szószólója fogalmaz: *„az egyházi iskolán belül mindent meg kell tenni annak érdekében, hogy a magyar református gyerek hitvallásainkhoz és nemzeti hagyományainkhoz hű nevelésben részesüljön... és ha úgy kapta, hogy nem megy el kedve egy életre a keresztyénségtől, akkor szintén egy életre magával viszi azt a belső érzékenységet, készséget, amely a keresztyén hit Termőtalaja”*<sup>27</sup>

## A jó nevelő két titka: önismeret és önazonosság

A kálviniista hagyományban az Istenismeret és emberismeret fontossága mindig is magától értetődött, de azt már korántsem állíthatjuk, hogy minden időben sikerült nem félreismerni Istent és embert. Az Istentől és önmagától távolodó embernek a csökkenő látási viszonyai közepette a tájékozódáshoz szüksége van az ősi figyelmeztetésre, a *gnothi*

25. KARÁCSONY Sándor: i.m. 103.

26. KASSEL, i.m. 134. A német eredetiben: „Ein Religionslehrer wird immer, ob ihm das bewußt ist oder nicht, Vorstellungen, Verhaltensweisen, Ansprüche an die Schüler heran- und vor allem Gefühle in den Unterricht einbringen, die nicht von den Zielen des Religionsunterrichts gefordert sind, sondern aus seinem eigenen Erziehungsschicksal, insbesondere seiner religiösen Sozialisation resultieren.”

27. KELEMENNÉ FARKAS Márta: i.m. 222.



szeauton-ra<sup>28</sup> és az Ige tanulmányozására egyaránt. Kétségtelenül ismét látásszegény korszakba érkezett a keresztyénség, ezen belül a református egyház is, hiszen olyan gyors léptékű változások jellemzik a jelent, és oly sok a feldolgozatlan örökség. Ideje számot vetni a klasszikus önismereti kérdésekkel, amelyek az erősségekre, a gyenge pontokra és jövőre néző változtatásokra mutatnak. Ideje megerősödni az Istenismeretben is. Az alább idézett megállapítást a szerző elsődlegesen a lelkipásztorok továbbképzésének mentén fogalmazta meg, de a többi egyházi munkás, így a vallásstanárok képzését és önképzését illetően is érvényes alapnak kell tekintenünk. „A lelkipásztori kompetencia éppen ezért két feltételt nem nélkülözhet: az önismeretet és a teológiai felkészültséget!... A saját személyéhez, tapasztalataihoz, megpróbáltatásaihoz, tévedéseivel való helyes viszonyulás és azok feldolgozása az, ami hitelessé tesz. Ehhez viszont önismereten túl olyan teológiai pozícionáltságra (tárgyi tudásra) van szükség, amely mind saját egzisztenciális tapasztalataira nézve, mind pedig környezetéből adódó változásokra tekintettel képessé teszi őt arra, hogy bibliikus-teológiai válaszokat adjon.”<sup>29</sup> A tanár feldolgozatlan múltja, a származása révén magával vitt pozitív és negatív előjelekkel teli öröksége, a saját életútja Pandóra szelencéjeként kíséri pályáján, amelyből kéretlenül is előbújnak a munkáját veszélyeztető szörnyek, amelyeket csak szakavatott módon lehet megismerni, megszelídíteni.

De önismeretre van szüksége ahhoz is, hogy a saját vérmérsékletének, személyiségjegyeinek megfelelő tanítási stílust alakítson ki, mert ha ennek hiányában veszi át az épp divatos kínálatot, akkor óhatatlanul Prokrusztesz ágyába kényszeríti magát.

Önismeret és önazonosság egybefonódnak, de ameddig az előző inkább helyzetfeltárás, reflektáló, azaz elemző visszatekintés, addig az önazonosság magában hordozza a valamivé válás mozzanatát, ami állandó növekedést igényel, a felnőni a feladathoz imperatívuszára felel folyamatosan. Nem hiába hangzik a figyelmeztetés a tanári identitás, önazonosság keresőinek: „A tanító törvénye egyszerűen csak ennyi: ha ma megállsz a növekedésben, holnap leállsz a tanítással”<sup>30</sup> Ezek szerint a növekedés képessége nem csupán a tanítványnak, de a tanítójának is lételeme kell, hogy legyen. A Szentírás minden idők két legnagyobb példáján keresztül tanítja az embert a növekedés mikéntjére. Szinte szó szerint ugyanaz a négydimenziós növekedési modell olvasható az ószövetségi karizmatikus kor utolsó vezetője, Sámuel próféta (1Sám 2,26), és Jézus történetében: „Jézus pedig gyarapodék bölcsességben és testének állapotában, és az Isten és emberek előtt való kedvességben.” (Lk 2,52) Bölcsesség – azaz intellektuális fejlődés, testi állapot – azaz testi fejlődés, Isten előtti kedvesség – azaz lelki fejlődés, valamint emberek előtti kedvesség – azaz társadalmi és érzelmi fejlődés. Az intellektuális fejlődés nyilván nem pusztá ismerethal-

28. Az „ismerd meg önmagad” már a keresztyénség előtt elterjedt gondolat, eredetileg a delphoi Apollon jósda felirata volt, majd Szókratész egyik alaptanítása lett.

29. FAZAKAS Sándor: „A lelkesi szolgálat körülményeinek változásai és a lelkésztoábbképzés”. In: Felelet a Mondolatra – Tanulmányok a 60 éves Bogárdi Szabó István tiszteletére. Budapest, Karoli Gáspár Egyetem – Pápai Református Teológiai Akadémia – L’Harmattan Kiadó. 2016, 320–321.

30. HENDRICKS: i.m. 19.

mozgás, hanem annak alkalmazása, felhasználási képessége is. A testi növekedést sem kilogrammban mérik, hanem mértékletességben, mert a testhez való egészséges viszonyulást is jelenti. A lelki fejlődés, növekedés állandó, élő kapcsolatot jelent Istennel, ahogyan van testi erőnlét, amelyet a mozgás és a táplálék biztosít, úgy létezik lelki erőnlét is, amelyet az állandó lelki táplálék, és az imádság, az Isten fele irányuló állandó lelki mozgás szavatol. A társadalmi és érzelmi fejlődés fokmérője az embertársához való viszonyulás, egészséges közelítés egymáshoz, a lelki egészség gyarapodása. A kortárs amerikai teológus figyelmeztet arra a veszélyre, hogy az Isten szolgálatába szegődött, amúgy jó szándékú lelkész- és vallástanárjelöltek körében gyakori tévedés, hogy csak a lelki növekedésre összpontosítanak, míg a másik három területet elhanyagolják, holott: „... *nem tudnak lelkileg fejlődni, hacsak nem fejlődnek az élet más területein is: intellektuálisan, testben, társadalmilag és érzelmiileg. Nem lehet ezen területek egyikét sem mellőzni anélkül, hogy ne veszélyeztetnéd a növekedést mindegyik területen. Ugyanakkor nem tudsz úgy növekedni adott területen, hogy közben ez ne lenne hatással a többire is.*”<sup>31</sup>

## Következtetés

A fentiek összegzéseként megállapíthatjuk, hogy a vallástanárra, a „kertészre”, és általában Isten minden szolgájára óriási felelősség hárul. Gyermeknemzedékek sorának sorsa, hitelete függ tőle. Szerencsére nemcsak tőle, hanem elsősorban mégis a könyörülő Istentől, akinek kezében az ember csak közvetítő. Mégis, ennek az eszköz mivoltnak az emberi oldalát nem szabad elhanyagolni, mert: „*A keresztyén egyház hitelessége és kisugárzása a mai világban attól függ, hogy lelkészei és munkatársai meggyőződéssel és szívesen végzik a szolgálatot, azonosulva az egyház ügyével – vagy pedig valamely külső kényszernek, tehetetlenségi nyomatékknak, fásult beletörődésnek engedve?*”<sup>32</sup>

Karizmatikus egyéniségekre volna szükség, akiket Isten maga állít szolgálatba, ezt az embernek csak kérnie lehet, de azért mindent el kell követnie, hogy növekedni tudjon a fenti négydimenziós fejlődéssel az, aki elindult a szolgálat útján. Ma is iránymutatóak Csikesz Sándor szavai, amelyekben az egyház munkásainak képzéséről, a minőségi növekedés fontosságáról beszél: „*Az Universitas a nemzeti szellem pénzverdéje. Minden kiadott diploma, mely mögött nem áll megfelelő szellemi talentom-fedezet, szédületes arányú, bűnös bankóhamisítás a nemzet becsülete és erkölcsi tőkéje ellen. Emelni kell az igényeket, nem szabad megelégedni kevesebbel, mint a maximális tudással. Mindig tanulni kell és mindent tudni.*”<sup>33</sup> Az egymásért vállalt felelősség ugyanakkor kölcsönös, a iskolafenntartó egyház remélheti, hogy a növekedésre segített tanítványoknak az egyháztudata is erősödik, hogy a maguk rendjén ugyanazt a közösséget gyarapítsák majd tanárként.

31. Uo. 27.

32. FAZAKAS Sándor: i.m. 324.

33. Szabadon idézi BOTTYÁN János: *Hitünk hősei*. A Református Zsinati Iroda Sajtóosztálya, Budapest, 1985. 210.

Végül ismételtelen feltesszük a kérdést Karácsony Sándorral, hogy „Milyen legyen a nevelő? Áradjon belőle titokzatos áram módjára az őszinteség és a szabadság: tudjon egyformán adni és elfogadni. Ne sokat törődjön azután más egyéssel. Az áramkör megindult, s elvégzi a többi.”<sup>34</sup>

### Irodalomjegyzék

- BOTTYÁN János: *Hitünk hősei*. A Református Zsinati Iroda Sajtóosztálya, Budapest, 1985.
- FAZAKAS Sándor: „A lelkesítő szolgálat körülményeinek változásai és a lelkesítő továbbképzés”. In: *Felelet a gondolatára – Tanulmányok a 60 éves Bogárdi Szabó István tiszteletére*, Budapest, Karoli Gáspár Egyetem – Pápai Református Teológiai Akadémia – L’Harmattan Kiadó, 2016.
- HENDRICKS, Howard: *Életformáló tanítás – Hét bevált módszer, amely életre kelti a tanítást* (Eredeti: Teaching to Change Lives). Budapest, Keresztény Ismeretterjesztő Alapítvány, 2010.
- HENLEY, Karyn: *Gyermekbarát tanítás*. Association of Christian Schools International Keresztény Alapítvány, Budapest, 2000.
- IMRE Lajos: *„Hitből hitbe” – Katechetikai kézikönyv II.*, ADORJÁN József (szerk.), Budapest, Református Zsinati Iroda Sajtóosztálya, 1990.
- KARÁCSONY Sándor: *Katechetika*. A Magyar Református Egyház Kiadása, 1942.
- KARÁCSONY Sándor: *Ocsúdó magyarság – Szokásrendszer és pedagógia*. Budapest, Széphalom könyvműhely (1945), 2002.
- KASSEL, Maria: *Tiefenpsychologische Anmerkungen zur Persönlichkeit des Religionslehrers*. In: *Religionslehrer – Person und Beruf*. Hg. HEIMBROCK, H.G., Göttingen, Vandenhoeck - Ruprecht, 1982.
- KELEMENNÉ FARKAS Márta: *Háromszemélyes társaslélektani viszony*. In: *Evangeliumi nevelés – lélekben és igazságban*. A Katolikus, a Református és az Evangélikus egyház közös kiadványa, Bencés Kiadó, Panonhalma, 1996. 215–223.
- SIMON András: *Egyvonalban Istennel – önéletrajzi riportkönyv*. Budapest, magánkiadás, é.n.
- TAMMINEN, Kalevi – VESA, Laukikki – PYSIÄINEN, Markku: *Hogyan tanítsunk hittant? – vallásdidaktika*. Budapest, Evangélikus sajtóosztály, 2001.
- ULONSKA, Herbert: *Rollenerwartungen der Schüler an ihre Religionslehrer*. In: *Religionslehrer – Person und Beruf*, Hg. HEIMBROCK, H.G., Göttingen, Vandenhoeck–Ruprecht, 1982.

34. KARÁCSONY Sándor: i.m. 106.